МИХАЙЛО РУДНИЦЬКИЙ.

Український Рінальдо Рінальдіні.

Метерлінк у своїй книжці „Воєнні Відломки" пише, що ніяка війна не виявила стільки несподіваних героїв, що остання. Песиміст міг би йому відповісти, що число злочинців зроджених нею було також не менше. Герої на полях битви минулись, а наслідки війни не перестають родити нових злочинців.

Між цими наслідками є одно цікаве явище: — не рідко затрачується межа між поняттям злочинця і героя. Герої, яких викинули на поверхню воєнного моря хвилі народньої хуртовини та живлового борвію — часто стають героями тільки тому, що затратили розуміння ріжниць між геройським вчинком та розбишацтвом. Випадково попав в мої руки том російського журналу „Историк и Современник" (т. III. Берлін 1922) з обширною статтею К. В. Герасименка п. з. „Махно". Ці спомини і враження очевидця про одну з найцікавіших індивідуальностей нашої революційної метелиці прокидають кілька цивних почувань. Більше почувань ніж міркувань. Нелегко зважитись на висновки, коли стоїмо над крутіжем гірського потока. Бо значіння мають гострі слова осуду або сентиментальної проповіді, коли почуваєш як непереможні умовини ставали джерелом невідхильних наслідків?

Махно виринув на тіні нашої революції як одно з найдивніших марев Запоріжської Січі. Видається майже неймовірним, що в сучасній добі, при нинішніх методах війни, можна було воскресити з такою вірністю та легкістю дійсність запоріжської давнини в її найбільше неуговканих проявах. Весь житепис Махна є немов вирваною сторінкою з народньої легенди про кровавого героя, який мав у собі щось з Кентавра.

Нестор Іванович Махно уродився в 1884 р. в селі Гуляй Поле, Катеринославської губернії, з бідних селян. Молодість минає йому між збитками і прочуханами. Шпилем його офіціяльної карієри є становище народнього вчителя в 1903 р. Та з нею починається одночасно карієра революційна: проповідування між селянами анархізму. Це були здобутки приватної самоосвіти. Практичне прикладання принціпів виявилось сильніше в 1906 р. через ограблення державної каси в Бердянську і трьох трупів. Махна засуджують на досмертню каторгу. Його сміливі спроби утечі не вдаються. Щойно амнестія Тимчасового Уряду в 1917 р. вертає йому волю.

Лекше повірити, що 10-літня каторга зі залізними путами на руках перетворює янгола у звіриу ніж звичайну людину в янгола. „Нуждарі" Віктора Гюго або „Воскресення" Толстого захоплюють, але не переконують. Так само може захоплювати своїм прикладом, не переконуючи, Махно. Коли він вернувся у рідне село в мент зростаючої революційної метушні, він не потрібував думати ні над суспільними реформами, ні домаганнями революції, ні методами здійснювання її ідеалів. Все це привіз він зі собою готове. Жадоба помсти — це був перший і останній пункт програми.

Засоби і форми приносили самі події. Махно мріє про сотворення Запоріжської Січі і вміє малювати картину її Ельдорадо. Умовини сприяють для зєднання собі маси. Селяне бунтуються проти насильства окупаційних німецьких військ і карних відділів гетьмана. Поміщики силоміць відбирають свої маєтки і при помочі війська відплачуються селянам.

Махно звязує свою особисту помсту з народньою. Він читає в душі селянської юрби і грає на її найчутливійших струнах. Він творить з неї партизантську армію мов степовий вітер куряву. Це є єдина в своїм роді військова організація, зроджена умовинами степового життя і старини, незнайомими відгуками цієї доби, коли треба було змагатись з татарською та турецькою ордою. Довкола „батька Махна" збираються революціонери, втікачі з усіх усюдів Росії з добровольці з усіх закутин України. Він має свій штаб, адютантів, теоретиків. А проте всі їх пляни — політичні та стратегічні — перечеркує щоднини сам темперамент Махна, химерний та неуговканий як пляний степовий жеребець.

Він воює з усіма на всі боки, з кожним на переміну, переплітаючи боротьбу хитрощами дипльоматії. Він не лякається небезпеки перед сильнійшим ворогом, дає докази геройської сміливости, але там, де тільки може, нападає ворога знечевя, зазду. Свої лаври ділить з військом:—воно живе ними у формі грабіжі міст і людей. Коли все знищили і випили йдуть далі.

Авторитет Махна між чернею непохитний мов його жорстокість. Він володіє пристрастями юрби мов власною жагою, коли промовляє. Обривисте „...і тільки", яке кінчить кожне речення, заступає форму приказу і засуду.

Махно бореться по-керзі на боці большевиків, Петлюри та Врангля, та ніде не служить щиро та довго. Він не в силі почувати над собою владу, хоча би формально. Всі його зобовязання тимчасові, релетні, та розтяжні мов його армія та військова тактика споріднена зі степовими вибалками. „Ми ще подурачим генералів, а з ними і комуністів" — ось його улюблена дипльоматична формула. І йому заздрять большевики і генерали. Одні популярности та розуміння психольогії маси, другі воєнної тактики, геніяльно прикладеної до умовин степової боротьби.

Отаман Григоріев, його союзник, платить за свою коротку популярність—головою; ген. Слащев, кримський переможець, ломить собі невинно голову над такою славою, кажучи: — Моя мрія — стати другим Махном...

Кров розстрілюваних та шматованих, нічні напади, алькоголь, жіноцтво, карти... — у цьому колі кружляє ненаситна уява народнього ватажка. Той народ, який підтримував його, вірив у нього, а навіть звеличував, жив на такій самій межі уяви та дійсности як його герой, що затратив почуття людського. У таких хвилях родяться легенди навсупереки правді в ясної днини і з сірої землі, залитої кровю тисячі невинних жертв. Є моменти в історії, коли в хаосу подій виринає велика творча індивідуальність і тоді довкола неї вулична юрба відчаходить у собі духа дисципліни. Є инші, коли найкращі пориви одиниць пропадають у хвосі подій, тому, що нема людини з ясною свідомістю мети та засобів, щоби спрямувати хід подій.

І тоді замість історичних осіб родяться марева легенди. Легенда є казкою великих дітей. Головними дієвими особами є у ній замість творців держави сміливі розбійники. Рінальдо Рінальдіні та Махно замість Гарібальдія та Богдана Хмельницького.